

วรรณคดีที่เกี่ยวข้อง

"การย้ายถิ่น" เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์มานานแล้ว จนได้พัฒนามาเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาทางประชากรศาสตร์ มีแนวคิด และทฤษฎีที่ลอคจนการศึกษาเรื่องการย้ายถิ่นของคนกลุ่มต่าง ๆ ไว้มากมาย ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการวางแผนเรื่องการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ และจะมีผลกระทบไปถึงการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมด้วย

ในบทนี้แบ่งสาระสำคัญออกเป็น 4 ส่วน คือ

1. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการย้ายถิ่น
2. ทฤษฎีและแนวคิดสำคัญเกี่ยวกับการย้ายถิ่น
3. เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับการย้ายถิ่น
4. เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับการย้ายถิ่นเพื่อการศึกษา

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการย้ายถิ่น

การทำความเข้าใจเรื่องการย้ายถิ่นควรจะได้ทราบถึงขอบเขต ความหมาย ประเภท ตลอดจนความสำคัญของการย้ายถิ่นไว้พอสังเขป

ความหมายของการย้ายถิ่น (Migration)

โดยทั่วไป มนุษย์ย่อมมีการเคลื่อนย้ายที่อยู่จากที่แห่งหนึ่ง ไปสู่ที่อีกแห่งหนึ่งตลอดเวลา หากแต่ในทางประชากรศาสตร์มิได้ถือว่าการเคลื่อนย้ายที่อยู่ทุกรูปแบบเป็น "การย้ายถิ่น" ทั้งหมด มีผู้รู้ได้ให้คำอธิบายที่เป็นประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจเรื่องความหมายของการย้ายถิ่นไว้หลายประการ

ลี เอเวอเรทท์ (Lee Everette) นักทฤษฎีทางทฤษฎีทางประชากรศาสตร์ได้ให้ความหมายไว้แต่เพียงสั้น ๆ ว่า "การย้ายถิ่นเป็นการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยถาวรหรือกึ่งถาวร"¹

ในพจนานุกรมของเวปสเตอร์ (Webster) ได้ให้ความหมายของคำว่า "ย้ายถิ่น" (Migrate) ในฐานะคำกริยาไว้คือ

1. ไปจากที่แห่งหนึ่งสู่อีกแห่งหนึ่ง โดยเฉพาะการเคลื่อนย้ายจากประเทศ หรือ เขต หรือที่อยู่อาศัย หรือที่พักแรม ไปยังที่อื่นด้วยความมุ่งหมายที่จะอยู่ประจำ เช่น การเคลื่อนย้ายของชาวมัวร์ (Moors) จากทวีปอาฟริกาไปอาศัยอยู่ในประเทศสเปน
2. ล่องผ่านเข้าไปยังที่แห่งหนึ่ง หรือในเขตภูมิอากาศหนึ่ง เพื่อหาอาหาร หรือ ผสมพันธุ์ เช่น นก หรือสัตว์อื่น ๆ
3. โยกย้าย; โยกย้ายเปลี่ยนแปลง²

เฮนรี แพรท แฟร์ไชล์ด (Henry Pratt Fairchild) ได้อธิบายถึงคำว่า "การย้ายถิ่น" (Migration) ไว้ในพจนานุกรมทางสังคมวิทยาของเขาว่า

เป็นแบบการเคลื่อนย้ายของประชากรซึ่งเกี่ยวเนื่องกับการกระจายตัวทางวัฒนธรรม ผู้ที่ย้ายถิ่นมักจะเป็นผู้มีเศรษฐกิจดี ฉลาด และมีความรู้เกี่ยวกับภูมิประเทศ เพื่อที่จะเดิน

¹Lee Everette. "A Theory Of Migration" Migration (Cambridge: Cambridge University Press, 1969), pp. 285.

²William Allan Neilson and others. Webster's New International Dictionary of The English Language (Springfield, Mass: G&C Merriam, 1961), pp. 1557.

ทางไปยังจุดหมายปลายทางใดถูกต้อง การเคลื่อนย้ายจะต้องได้รับการวางแผน และเป็นไปด้วยความเคັคเคี่ยวมันคง และปรากฏว่าความเร็วในการเคลื่อนย้าย จะมีความสัมพันธ์กับการคมนาคม¹

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ได้แปลความหมายของการย้ายถิ่น จากหนังสือชื่อ The Methods and Materials of Demography ว่าหมายถึง

รูปแบบของการเคลื่อนย้ายทางภูมิศาสตร์หรือพื้นที่ เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยตามปกติระหว่างภูมิภาคที่กำหนดไว้แน่ชัด อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยบางอย่างเป็นไปอย่างชั่วคราวและไม่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยปกติ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะไม่นับรวมอยู่ใน "การย้ายถิ่น" แต่หมายถึงการเดินทางระยะสั้น ๆ เพื่อไปเยี่ยมเยียน พักผ่อน เพื่อธุรกิจ หรือแม้จะเป็นการเดินทางข้ามเส้นพรมแดนระหว่างประเทศก็ตาม การเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยแบบอื่น ๆ แม้ว่าจะเป็นถาวรแต่ถ้าเป็นการเคลื่อนย้ายระยะใกล้ ๆ ก็ไม่นับว่าเป็น "การย้ายถิ่น" ในทางปฏิบัติ การเคลื่อนย้ายระยะใกล้ ๆ นั้น จะเป็นการย้ายถิ่นภายใน ไม่ใช่การย้ายถิ่นระหว่างประเทศ ดังนั้น คำว่า "การย้ายถิ่น" ที่ใช้โดยทั่วไปจึงจำกัดเฉพาะการเปลี่ยนที่อยู่อาศัยอย่างค่อนข้างถาวรระหว่างเขตที่ถูกกำหนดโดยทางการ เมืองหรือทางสถิติ ระหว่างเขตที่อยู่อาศัยประเภทต่าง ๆ²

¹Henry Pratt Fairchild, Dictionary of Sociology (Totowa, New Jersey, Little Field: Adams & Co., 1967), pp. 193 - 194.

²สถาบันวิจัยประชากรและสังคม, ระเบียบวิธีทางประชากรศาสตร์, (ม.ป.ท., ม.ป.ป.), หน้า 20 - 2.

ศุภวัลย์ พลายน้อย และเนาวรัตน์ พลายน้อย ได้ให้คำจำกัดความของการย้ายถิ่นไว้คล้ายกับที่กล่าวมาแล้วนี้แต่ได้กล่าวถึงเกณฑ์ในการจำแนกไว้ด้วยว่า

การย้ายถิ่น คือ รูปแบบของการเคลื่อนย้ายทางภูมิศาสตร์ หรือการเคลื่อนย้ายเชิงพื้นที่ (Special Mobility) ระหว่างหน่วยภูมิศาสตร์หนึ่งไปยังหน่วยภูมิศาสตร์อีกหน่วยหนึ่ง โดยปกติแล้วการย้ายถิ่นจะเป็นการเปลี่ยนที่อยู่เป็นการถาวร ในทางปฏิบัติการจำแนกผู้ย้ายถิ่นถาวร (Permanent) ผู้ย้ายถิ่นชั่วคราว (Temporary) ผู้มาเยี่ยมเยือน (Visitors) อย่างมีกฎเกณฑ์ตายตัวเป็นเรื่องที่ทำไต่ยาก แต่อาจใช้ระยะเวลา ระยะเวลา และวัตถุประสงค์มาเป็นเกณฑ์ในการจำแนกได้บ้าง¹

ผู้สื ธรรมรักษ์ ได้ให้ความหมายของการย้ายถิ่น โดยพิจารณาถึงสาเหตุและแรงจูงใจของผู้ย้ายถิ่นด้วย โดยกล่าวว่า

การย้ายถิ่น เป็นกระบวนการอย่างหนึ่งที่เกิดจากพฤติกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ ซึ่งเกิดขึ้นจากแรงจูงใจและวัตถุประสงค์ต่าง ๆ กันไป พฤติกรรมในการย้ายถิ่นนี้มีความสลับซับซ้อนมากเพราะการย้ายถิ่น แม้จะมีเส้นทางไปในทิศทางเดียวกัน อาจจะมีสาเหตุแตกต่างกัน และสาเหตุของการย้ายถิ่นอย่างเดียวกันอาจมีแรงจูงใจต่างกัน และแรงจูงใจประเภทเดียวกันก็อาจมีวัตถุประสงค์แตกต่างกันได้²

¹ศุภวัลย์ พลายน้อยและเนาวรัตน์ พลายน้อย, สารศึกษาทางประชากร (มหาวิทยาลัยมหิดล ภาควิชาศึกษาศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์, 2525), หน้า 20 - 2.

²ผู้สื ธรรมรักษ์, ประชากรศาสตร์, หน้า 182.

ราฟ ทอมลินสัน (Ralph Thomlinson) ได้ให้ความกระจ่างในการแยกแยะ
ผู้ย้ายถิ่น (Migrants) และผู้เคลื่อนย้าย (Movers) ออกจากกัน คือกล่าวว่า

ผู้ที่เคลื่อนย้ายเป็นบุคคลซึ่งเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยซึ่งอาจจะข้ามเขตการปกครอง
ด้วยก็ได้ แต่บุคคลที่จะนับได้ว่าเป็นผู้ย้ายถิ่นนั้นจะต้องเปลี่ยนที่อยู่อาศัยที่เคยอยู่
ความปกติ ข้ามเขตการปกครองไปอยู่อีกที่หนึ่งเป็นเวลาพอสมควร และสรุปได้ว่า
ผู้ย้ายถิ่นทั้งหมด คือผู้ที่เคลื่อนย้ายแต่ผู้ที่เคลื่อนย้ายไม่ใช่ผู้ย้ายถิ่น¹

ในงานวิจัยของสถาบันวิจัยประชากรและสังคม ได้ให้ความหมายของการย้ายถิ่น
และพิจารณาผลจากการย้ายถิ่นประกอบด้วย โดยกล่าวว่า

การย้ายถิ่น คือการที่ประชากรเคลื่อนย้ายออกจากถิ่นที่อยู่เดิม ไปยังสถานที่อยู่
แห่งใหม่ซึ่งจะมีผลทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในค่านปริมาณ การกระจายตัว
และโครงสร้างของประชากรทั้งในถิ่นที่อยู่เดิมและในถิ่นที่ประชากรย้ายเข้าไป
อยู่ใหม่ แต่การย้ายถิ่นที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงประชากรดังกล่าวนี้ได้ยัง
ต้องขึ้นอยู่กับ "ระยะทาง" ของการเคลื่อนย้ายด้วย เพราะถ้าเป็นการย้ายถิ่น
ที่อยู่ในบริเวณถิ่นที่อยู่เดิมก็ย่อมไม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางประชากรแต่
อย่างใด ดังนั้นการย้ายถิ่นจึงต้องเป็นการย้ายถิ่นในระยะทางที่อยู่ห่างไกลจาก
ถิ่นที่อยู่เดิมพอสมควร นอกจากนี้การย้ายถิ่นยังขึ้นอยู่กับ "เวลา" ว่า ผู้ย้ายถิ่น
เข้าไปอยู่ในถิ่นที่อยู่ใหม่นานแค่ไหนด้วย เพราะถ้าเป็นเพียงการไปทำธุระหรือ

¹Ralph Thomlinson, Population Dynamics (New York: Random House, 1976), pp. 267-268.

พักผ่อนเพียงชั่วระยะเวลาหนึ่ง ย่อมจะไม่ทำให้ประชากรในชุมชนเดิมและชุมชน

ใหม่เปลี่ยนแปลงไป อย่างนี้ก็ควรถือว่าไม่ใช่เป็นการย้ายถิ่น¹

คำอธิบายความหมายของการย้ายถิ่นที่กล่าวมานี้ ถึงแม้ว่าจะมีทัศนะแตกต่างกันออกไป แต่อย่างไรก็ตามจะพบว่า ข้อความที่ไคยกมา ณ ที่นี้ขึ้นอยู่กับแนวทางที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและสามารถสรุปได้ว่า "การย้ายถิ่น" เป็นรูปแบบของการเคลื่อนย้ายทางภูมิศาสตร์ที่ไคกำหนดเขตแดนไว้แน่ชัด ซึ่งอาจเป็นการกำหนดเขตแดนด้วยการปกครองหรือทางสถิติก็ได้ โดยมีการเปลี่ยนแปลงโยกย้าย หรือไปจากที่อยู่เดิม สู่ที่อีกแห่งหนึ่ง โดยมีแรงจูงใจหรือวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง และมีจุดหมายที่จะอยู่ประจำ ณ ที่นั้นอย่างถาวร หรือกึ่งถาวร ซึ่งจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในค่านขนาด ปริมาณ การกระจายตัว และโครงสร้างประชากรในถิ่นที่อยู่เดิมและถิ่นที่อยู่ใหม่

ประเภทของการย้ายถิ่น

เนื่องจากการศึกษาเรื่องการย้ายถิ่นเป็นเรื่องที่ค่อนข้างลำบาก เพราะบางครั้งไม่สามารถสรุปได้ว่าผู้เคลื่อนย้ายเป็นผู้ย้ายถิ่นหรือไม่ ในทางประชากรศาสตร์จึงได้สร้างหลักในการแบ่งประเภทของการย้ายถิ่นออกเป็น 3 แนวทาง โดยถือหลักต่างกัน คือ หลักอาณาเขต หลักตัวบุคคล และหลักระยะเวลา

ก. หลักอาณาเขต เป็นหลักที่นิยมใช้ในการวิเคราะห์มากที่สุด หลักอาณาเขตแบ่งการย้ายถิ่นออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. การย้ายถิ่นภายในประเทศ (Internal Migration) เป็นการย้ายถิ่นที่อยู่ภายในอาณาเขตเดียวกัน เช่น ภายในรัฐอิสระเดียวกัน หรือภายในประเทศเดียวกัน โดยจะเรียกการย้ายถิ่นเข้าว่า อิน ไมเกรชัน (In - Migration) และเรียกการย้ายถิ่นออกว่า เอาท์ ไมเกรชัน (Out - Migration)

2. การย้ายถิ่นระหว่างประเทศ (International Migration) หรืออาจเรียกได้ว่าการย้ายถิ่นภายนอก (External Migration) เป็นการย้ายถิ่นข้ามเขต

¹สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, "ทัศนะของชาวชนบทจังหวัดตากต่อการย้ายถิ่นเข้ากรุงเทพมหานคร" (งานวิจัยประกอบการอบรมการศึกษาวิจัยทางประชากรและสังคม วันที่ 5 29 มีนาคม - 29 เมษายน 2525), หน้า 3.

ซึ่งอาจเป็นการข้ามรัฐอิสระหรือข้ามประเทศ โดยที่จะเรียก การย้ายถิ่นเข้าว่า อิม มิเกรชัน (Immigration) และเรียกการย้ายถิ่นออกว่า อิมมิเกรชัน (Emigration)

ข. หลักตัวบุคคล แบ่งการย้ายถิ่นออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. การย้ายถิ่นโดยสมัครใจ (Voluntary Migration) คือ การย้ายถิ่นซึ่งเกิดจากการริเริ่มของผู้ย้ายถิ่นเอง

2. การย้ายถิ่นโดยถูกบังคับ (Forced Migration หรือ Involuntary Migration) คือ การย้ายถิ่นที่ผู้ย้ายถิ่นไม่สมัครใจ แต่ถูกบังคับให้ย้าย เช่น การขับไล่ออก (Expulsion) การอพยพหรือถอน (Evacuation) เนื่องจากสาธารณภัยหรือสงคราม

ค. หลักระยะเวลา แบ่งการย้ายถิ่นออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. การย้ายถิ่นชั่วคราว (Temporary Migration) เป็นการย้ายถิ่นเพียงชั่วคราวระยะเวลาหนึ่ง ไม่อยู่ถาวรตลอดไป

2. การย้ายถิ่นถาวร (Permanent Migration) เป็นการย้ายถิ่นที่ผู้ย้ายถิ่นตั้งใจจะเปลี่ยนที่อยู่เป็นการถาวร ระยะเวลาอันนานเป็นปี ๆ

ความสำคัญของการย้ายถิ่น

โดยทั่วไปในความรู้สึกของคนเรา อาจคิดว่าการย้ายถิ่นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามปกติ และไม่ได้มีความสำคัญต่อภาวะสังคมแต่อย่างใด แต่ที่จริงแล้ว การย้ายถิ่นในแต่ละครั้งนั้นมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจ สังคม การเมือง รวมทั้งการศึกษาเป็นอย่างมาก ศุภวัลย์ พลายน้อยและเนาวรัตน์ พลายน้อย ได้กล่าวถึงความสำคัญของการย้ายถิ่นไว้ดังนี้¹

1. การย้ายถิ่นเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงประชากร (จำนวนเพิ่มหรือลดลง มีผลต่อโครงสร้างทางประชากร)

2. การย้ายถิ่นเป็นกลไกสำคัญในการปรับตัวของประชากร (เพื่อให้เกิดความสมดุลย์เท่าเทียมในระหว่างพื้นที่ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสภาพทางเศรษฐกิจ หรือภาวะประชากร)

3. การย้ายถิ่นเป็นกลไกสำคัญที่จะก่อให้เกิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมและการ

¹ศุภวัลย์ พลายน้อยและเนาวรัตน์ พลายน้อย, สาธิตศึกษาประชากร หน้า 287-288.

รวมตัวทางสังคม

4. การย้ายถิ่นเป็นกลไกที่จะช่วยให้บุคคลแต่ละคนได้ใช้ความสามารถของ

ตนเองอย่างเต็มที่

5. การย้ายถิ่นอาจก่อให้เกิดปัญหาสังคมขึ้นได้

ทฤษฎีและแนวคิดสำคัญเกี่ยวกับการย้ายถิ่น

เนื่องจากมนุษย์มีความสามารถที่จะเคลื่อนย้ายเปลี่ยนแปลงที่อยู่ได้ตลอดเวลา ซึ่งอาจเป็นการย้ายถิ่นถาวรหรือไม่ก็ได้ อีกทั้งการย้ายถิ่นแต่ละครั้งของแต่ละคนก็ไม่อาจจับันติดไว้ได้หมด ดังนั้นการศึกษาเรื่องการย้ายถิ่นในแง่ขนาดและจำนวนจึงยากต่อการที่จะกำหนดให้แน่นอนลงไป ด้วยเหตุนี้การศึกษาเรื่องการย้ายถิ่นจึงมักออกมาในลักษณะที่เกี่ยวกับปัจจัยของการย้ายถิ่น โดยมีนักประชากรศาสตร์ได้เสนอทฤษฎีและแนวคิดต่าง ๆ ไว้มากมาย ในที่นี้จะขอยกเฉพาะทฤษฎีและแนวคิดที่สำคัญมาขอเป็นสังเขป

1. กฎแห่งการย้ายถิ่นของราเวนสไตน์¹ (Ravenstein's "Laws" of Migration)

กฎแห่งการย้ายถิ่นของราเวนสไตน์นี้ (ค.ศ. 1880) เป็นจุดเริ่มต้นของทฤษฎีการย้ายถิ่นในปัจจุบัน สาระสำคัญของกฎแห่งการย้ายถิ่นดังกล่าวแบ่งออกเป็น 6 ประการ ดังนี้

- ก. ผู้ย้ายถิ่นส่วนใหญ่มักจะเดินทางในระยะใกล้ ๆ ซึ่งก่อให้เกิดกระแสการย้ายถิ่น (Currents of Migration) ไปในทิศทางที่เป็นศูนย์กลางทางการค้าและอุตสาหกรรม
- ข. การย้ายถิ่นเข้าสู่เมืองที่เจริญอย่างรวดเร็ว จะเริ่มต้นด้วยผู้ที่อาศัยอยู่ในเมืองที่ล้อมรอบก่อนติดตามมาด้วยผู้ที่ย้ายถิ่นจากเมืองที่อยู่ถัดไป และแรงดึงดูดของเมืองที่เจริญเติบโต

¹E.G. Ravenstein, "The Laws of Migration," Journal of the Royal Statistical Society 48 (June 1885): 167 - 235 ; (June 1889): 241 - 305 in Clifford J. Jansen Reading in the Society of Migration (Great Britain: A Wheaton Co., Exeter, 1970), p. 10.

นี่ก็จะดึงดูดผู้ที่อยู่ไกลที่สุดในประเทศให้ย้ายถิ่นเข้ามา

- ค. กระบวนการย้ายถิ่นกระจายออกไปจะมีแรงดึงดูดที่ย้ายถิ่นเข้าน้อยลง
- ง. ในกระแสการย้ายถิ่นครั้งใหญ่จะมีการย้ายถิ่นตรงกันข้ามชดเชย
- จ. ผู้ที่ย้ายถิ่นในระยะไกล ๆ โดยปกติแล้วจะย้ายถิ่นเพื่อมุ่งไปสู่ศูนย์กลางทางการค้าและอุตสาหกรรม

- ฉ. ชาวเมืองมักจะมีนิสัยการย้ายถิ่นน้อยกว่าชาวชนบท
- ช. ผู้ย้ายถิ่นส่วนใหญ่จะเป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย

2. ทฤษฎีแรงดึงดูดของคานท์และซิฟฟ์¹ (Kant and Zipf)

จากกฎของราเวนส์ไตน์ ข้อ 1, 2 เป็นแนวทางทำให้คานท์และซิฟฟ์ (ค.ศ. 1940) ได้พัฒนาแบบจำลองแรงดึงดูด (Gravity Models) ขึ้นมา ซึ่งกล่าวว่าปริมาณการย้ายถิ่นเป็นสัดส่วนโดยตรงต่อขนาดของพื้นที่ที่อยู่เดิม และที่ที่ย้ายเข้าไปอยู่ใหม่ และสัมพันธ์เป็นสัดส่วนกลับกันกับระยะทางระหว่างพื้นที่ทั้งสองพื้นที่

3. ทฤษฎีแห่งโอกาสแทรกกลางของสเตาเฟอร์² (Stouffer's Theory of Intervening Opportunities)

ในปี ค.ศ. 1940 สเตาเฟอร์ได้เสนอทฤษฎีนี้ขึ้นมา โดยมีข้อคิดที่ว่า "จำนวนประชากรที่ย้ายถิ่นในระยะทางหนึ่งจะมีความสัมพันธ์เป็นสัดส่วนโดยตรงกับโอกาสต่าง ๆ ณ สถานที่ที่จะย้ายถิ่นไปอยู่และเป็นสัดส่วนโดยอ้อมกับโอกาสระหว่างกลาง

ทฤษฎีนี้ได้มีการทดสอบเชิงสถิติและพบว่ามีความแม่นยำพอสมควร โดยที่สหสัมพันธ์ระหว่างการย้ายถิ่นที่คาดหวังและจำนวนการย้ายถิ่นจริง พบว่ามีความสัมพันธ์ในระดับสูง แต่ทฤษฎีนี้มีลักษณะที่จะเป็นการบรรยายมากกว่าการอธิบาย รวมทั้งไม่ได้พิจารณาถึงในกรณีที่สิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกันซึ่งการย้ายถิ่นอาจเกิดขึ้นได้

¹นิพนธ์ เทพวัลย์, ประชากรศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2523), หน้า 244.

²เรื่องเดียวกัน.

4. ทฤษฎีปัจจัยผลักดันและปัจจัยดึงดูดของโบก¹ (Push - Pull Theory Of Bogue)

ทฤษฎีปัจจัยผลักดันและปัจจัยดึงดูดนี้เป็นทฤษฎีที่สำคัญมากที่สุดในเรื่องของการย้ายถิ่น ซึ่งโบก ได้เสนอรายงานเรื่องนี้เมื่อปี ค.ศ. 1961 ณ ที่ประชุมทางคานประชากรว่า "การย้ายถิ่นที่มีสิ่งเร้าจากแรงผลักดัน (Push) จะมีผู้ย้ายถิ่นน้อยกว่าการย้ายถิ่นที่เกิดจากสิ่งเร้าที่เป็นแรงดึงดูด (Pull) ที่ใดที่มีแรงผลักดันมากแต่มีแรงดึงดูดน้อยก็จะมี การย้ายถิ่นน้อย หรืออีกนัยหนึ่งคือ ผู้ที่ย้ายถิ่นออกจากชุมชนหนึ่ง ไปสู่ที่อีกแห่งหนึ่งที่มีแรงดึงดูดที่น่าพอใจกว่าจากที่แห่งหนึ่ง จึงจะมีแรงผลักดันจากถิ่นที่อยู่เดิม

5. ทฤษฎีในการย้ายถิ่นของลี² (Lee's Theory of Migration)

ลี (1969) พบว่าปัจจัยที่ผู้ย้ายถิ่นจะต้องพิจารณามีอยู่ 4 ประการ คือ

- ก. ปัจจัยเกี่ยวกับท้องถิ่นต้นทาง
- ข. ปัจจัยเกี่ยวกับท้องถิ่นปลายทาง
- ค. อุปสรรคที่แทรกอยู่ระหว่างถิ่นเดิมและถิ่นปลายทาง
- ง. ปัจจัยส่วนบุคคล

นอกจากนี้ลียังได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการย้ายถิ่นโดยจำแนกตามลักษณะของการย้ายถิ่น 3 ประการ คือ ปริมาณการย้ายถิ่น กระแสไปและกระแสกลับของการย้ายถิ่น และ คุณลักษณะของผู้ย้ายถิ่น

ปริมาณการย้ายถิ่น

1. ปริมาณการย้ายถิ่นภายในเขตแดนหนึ่งผันแปรไปตามความหลากหลายของพื้นที่ต่าง ๆ ซึ่งรวมอยู่ในเขตแดนนั้น

¹Donald J. Bogue, "Techniques and Hypotheses for the Study of Differential Migration," Paper presented at International Population Conference, 1961.

²Michael P. Todaro, Internal Migration in Developing Countries, (Switzerland: Imprimerie La Concorde, Epalinges, 1976), pp. 17 - 19.

2. ปริมาณการย้ายถิ่นขึ้นแปร ไปตามความแตกต่างของพลเมือง
3. ปริมาณการย้ายถิ่นสัมพันธ์กับความยากในการฝ่าฟันอุปสรรค
4. ปริมาณการย้ายถิ่นขึ้นแปร ไปตามความเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจ

กระแสไปและกระแสกลับของการย้ายถิ่น

1. ภายใตกระแสการย้ายถิ่นที่เกิดขึ้นเป็นเวลานานแล้วจะเกิดกระแสการย้ายถิ่นเข้าอย่างมาก
2. ในกระแสการย้ายถิ่นที่สำคัญ จะเกิดกระแสการย้ายถิ่นเข้าและออกชดเชยกัน
3. กระแสการย้ายถิ่นสุทธิ (Net Stream) จะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับปัจจัยลบของท้องถิ่นต้นทางนั่นคือ ปัจจัยผลักดันจะมีความสำคัญมากกว่าปัจจัยดึงดูด

คุณลักษณะของผู้ย้ายถิ่น

1. การย้ายถิ่นเป็นการเลือกสรร หมายถึง ผู้ย้ายถิ่นจะเป็นผู้ที่มีคุณลักษณะพิเศษหรือความสามารถพิเศษที่หายากในบรรดาประชากรในถิ่นต้นทาง
2. ผู้ย้ายถิ่นที่สนองตอบปัจจัยของถิ่นปลายทางน่าจะถูเลือกสรรออกมาในเชิงบวก
3. ผู้ย้ายถิ่นที่สนองตอบปัจจัยลบที่ถิ่นต้นทางน่าจะถูเลือกออกมาในเชิงลบ
4. ขนาดของการเลือกสรรในเชิงบวกเพิ่มขึ้นตามความยากของอุปสรรคที่กั้นกลางอยู่

6. ทฤษฎีของวิลเลียม ปีเตอร์เซิน¹ (Petersen's Theory)

ในทัศนะของปีเตอร์เซิน (1975) เขาเห็นว่าปัจจัยผลักดันและปัจจัยดึงดูด สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ประเภทที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และประเภทที่ไม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งได้ทำการวิเคราะห์ถึงระดับของความปรารถนาของผู้ที่ย้ายถิ่นด้วย ที่สำคัญคือเขาได้จำแนกการย้ายถิ่นออกเป็น 5 ประเภท ตามลักษณะโดยมีสาระสำคัญดังนี้คือ

ก. การย้ายถิ่นแบบดั้งเดิม (Primitive Migration) เป็นผลเนื่องมาจากแรงผลักดันจากสิ่งแวดล้อม (Ecological Push) และเป็นการเคลื่อนย้ายที่เกิดขึ้นเนื่องจาก

¹William Petersen, Population, (New York : Macmillan Publishing Co., Inc, 1975), pp. 319-326.

การไร้ความสามารถของมนุษย์ที่จะต่อสู้กับธรรมชาติ เช่น สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมลง การเคลื่อนย้ายประเภทนี้มักจะไม่มีความหมายปลายทางที่แน่นอน ร่อนเร่ไปจนกว่าจะพบที่อยู่อาศัยแห่งใหม่หรือการย้ายไปมาในอาณาเขตบริเวณกว้างใหญ่แต่มีพรมแดนที่แน่นอน เช่น พวกเลี้ยงสัตว์ ในปัจจุบันนี้รวมการย้ายถิ่นเข้าสู่เขตเมืองเพื่อแสวงหาวิถีการดำเนินชีวิตแบบใหม่ เข้าใจในการย้ายถิ่นประเภทนี้ทั้งเต็มค้วย

ข. การย้ายถิ่นแบบจำใจ (Impelled Migration) เป็นการย้ายถิ่นที่ผู้ย้ายถิ่นคงมีทางเลือกในการตัดสินใจว่าจะย้ายหรือไม่ แต่ถ้าตัดสินใจว่าจะย้ายก็เป็นการตัดสินใจแบบจำใจ เช่น ผู้ลี้ภัยทางการเมือง

ค. การย้ายถิ่นแบบบังคับ (Forced Migration) เป็นการย้ายถิ่นโดยถูกบังคับจากรัฐบาล หรือผู้มีอิทธิพลบางกลุ่ม เช่น การกวาดต้อนชาวอาฟริกาไปขายเป็นทาส

ง. การย้ายถิ่นแบบเสรี (Free Migration) เป็นการย้ายถิ่นของประชาชนโดยทั่วไปที่มีความพึงพอใจในที่อยู่ใหม่ และตัดสินใจด้วยตนเอง ผู้ย้ายถิ่นเหล่านี้มักมีแรงจูงใจสูงต่อการบุกเบิกตั้งหลักฐานตามบรรทัดฐานที่ตนได้รับการเรียนรู้มา โดยทั่วไปมักจะย้ายกันเป็นกลุ่ม เช่น การย้ายเข้าไปบุกเบิกที่สหรัฐอเมริกา หรือออสเตรเลีย

จ. การย้ายถิ่นแบบมวลชน (Mass Migration) เป็นการย้ายถิ่นที่เป็นผลสืบเนื่องจากการย้ายถิ่นแบบเสรีซึ่งเป็นผู้บุกเบิก ทำให้เกิดมีผู้ย้ายถิ่นติดตามไปอีก จนกระทั่งเกิดเป็นแบบแผนของการย้ายถิ่นต่อ ๆ กันมา การย้ายถิ่นชนิดนี้เป็นประเภทที่ทำให้เกิดการเจริญเติบโตของเมือง

7. แนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงซึ่งก่อให้เกิดปัจจัยผลักดันและปัจจัยดึงดูดของโบก¹

แนวคิดนี้เป็นของโดนัลด์ เจ. โบก (Donald J. Bogue) ซึ่งได้เสนอขึ้นเพิ่มเติมทฤษฎีปัจจัยผลักดันและปัจจัยดึงดูดของเขาเอง โดยกล่าวว่าในการย้ายถิ่นแต่ละครั้ง ทั้งปัจจัยผลักดันและปัจจัยดึงดูดเกิดจากการเปลี่ยนแปลงหลายประการ และสามารถลดลงความเห็น

¹ Donald J. Bogue, Principle of Demography, (New York : John Willey and Sons, Inc, 1969), pp. 753-754 .

ได้ว่าเมื่อใดก็ตามที่เกิดการย้ายถิ่นของประชากรจากที่หนึ่ง ไปสู่ที่อีกแห่งหนึ่ง สงสัยไว้ก่อนได้
เลยว่าจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมเกิดขึ้น โบกไคยักตัวอย่างสนับสนุน
แนวคิดนี้โดยแบ่งความเปลี่ยนแปลงออกเป็น 2 ด้าน คือ ความเปลี่ยนแปลงก่อให้เกิดปัจจัย
ผลักดันและความเปลี่ยนแปลงก่อให้เกิดปัจจัยดึงดูด

ก. ความเปลี่ยนแปลงก่อให้เกิดปัจจัยผลักดัน ได้แก่

- 1) ทรัพยากรลดน้อยถอยลง
- 2) การว่างงาน
- 3) ความกดดันทางการเมือง ศาสนา หรือ เรื่องเกี่ยวกับเชื้อชาติ
- 4) ความเป็นคนแปลกหน้าและไม่สามารถเข้ากับคนในชุมชนได้
- 5) ที่อยู่เดิมไม่มีช่องทางสำหรับความก้าวหน้า
- 6) ภัยพิบัติต่าง ๆ เช่น น้ำท่วม ไฟไหม้ ความแห้งแล้ง แผ่นดินไหว โรคระบาด

ข. ความเปลี่ยนแปลงก่อให้เกิดปัจจัยผลักดัน ได้แก่

- 1) โอกาสที่จะมีอาชีพที่ดีกว่า ^{ดีกว่า}
- 2) โอกาสที่จะมีรายได้สูงกว่าเดิม
- 3) โอกาสที่จะได้รับการศึกษาที่ดี
- 4) มีสภาพแวดล้อมและที่อยู่อาศัยที่ดีกว่า
- 5) ขึ้นอยู่กับผู้อื่น เช่น การย้ายตามสามี
- 6) แรงกระตุ้นจากความต้องการพบสิ่งแปลกใหม่

จากทฤษฎีและแนวคิดสำคัญเกี่ยวกับการย้ายถิ่นดังกล่าวจะเห็นได้ว่าการศึกษารื่อง
เกี่ยวกับการย้ายถิ่นมักจะเป็นการศึกษาเรื่องเกี่ยวกับสาเหตุของการย้ายถิ่น ปริมาณของผู้ที่
ย้ายถิ่น ทิศทางของการย้ายถิ่น ลักษณะของท้องถิ่นต้นทางและท้องถิ่นปลายทาง ผู้ที่ย้ายถิ่น
ตลอดจนผลอันเกิดจากการย้ายถิ่น ซึ่งแนวทางเหล่านี้สามารถนำมาใช้เป็นกรอบในการกำหนด
แนวทางทางวิจัยตลอดจนเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิเคราะห์ผลการวิจัยในท้ายที่สุด

เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับการย้ายถิ่น

การศึกษาเกี่ยวกับการย้ายถิ่นในประเทศไทยได้ริเริ่มขึ้นไม่นานมานี้ ซึ่งปรากฏว่าเป็น
เรื่องที่อยู่ในความสนใจของทั้งนักวิชาการทั้งในประเทศและต่างประเทศ ทำให้เกิดงานวิจัยขึ้น

หลายเรื่อง นอกจากนั้นทางราชการยังได้สนับสนุนการสำรวจปริมาณการย้ายถิ่นของประชากรอย่างสม่ำเสมอ ทำให้ความรู้ด้านการย้ายถิ่นได้พัฒนาขึ้น จนสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องได้

ลาร์รี่ สเตอร์นสไตน์¹ (Larry Sternstein) ได้ทำการวิจัยเรื่องเกี่ยวกับความเจริญเติบโตของเมืองหลวงและการเคลื่อนย้ายในปี พ.ศ. 2499 - 2503 พบว่าการที่ประชากรในกรุงเทพมหานครเพิ่มขึ้นจาก 1.9 ล้านคนในปี พ.ศ. 2499 เป็น 2.3 ล้านคนในปี 2503 มีสาเหตุเนื่องมาจากการย้ายถิ่นภายในประเทศ และการเพิ่มตามธรรมชาติเป็นสำคัญ และปรากฏว่าประชากรที่ย้ายถิ่นมาจากจังหวัดต่าง ๆ ขอบที่จะพักอาศัยอยู่ในที่มีประชากรหนาแน่นอยู่แล้ว

อภิชาติ จำรัสสุทธิรงค์² ได้ศึกษาเรื่องการย้ายถิ่นในปี พ.ศ. 2503 พบว่าผู้ที่ย้ายถิ่นเข้าสู่กรุงเทพมหานครส่วนใหญ่เป็นคนหนุ่ม ส่วนผู้ที่ย้ายถิ่นออกจากกรุงเทพมหานครส่วนมากจะเป็นคนสูงอายุกว่าผู้ที่ย้ายถิ่นเข้าและส่วนใหญ่เป็นข้าราชการ ในส่วนของอัตราการย้ายถิ่นสุทธิพบว่า เป็นคนในวัยหนุ่มสาว โดยจำนวนเพศหญิงจะมากกว่าเพศชาย สิ่งสำคัญที่สุดที่ก่อให้เกิดการย้ายถิ่นคือระยะทาง นอกจากนั้น คือองค์ประกอบทางประชากร เศรษฐกิจ และสังคม ความหนาแน่นของประชากร เป็นผลอันเกิดจากแรงดึงดูดทางเศรษฐกิจซึ่งก่อให้เกิดการย้ายถิ่นเข้าสู่กรุงเทพมหานครโดยเฉพาะเพศชาย และถ้าเปอร์เซ็นต์การจ้างงานสูง จำนวนผู้ย้ายถิ่นเข้าก็สูงตามไปด้วย และยังพบต่อไปอีกว่า เมื่อควบคุมในเรื่องระยะทางแล้ว การศึกษาและการจ้างงานในโรงงานเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการย้ายถิ่นเข้า

เพ็ญพร ชีร์สวัสดิ์³ ได้ศึกษาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับปัจจัยอันยังผลต่อการย้ายถิ่นของ

¹Larry Sternstein, Greater Bangkok Metropolitan Area Population Growth & Movement 1956-1960, (Bangkok : Thaibabrean, 1971), P.7, 14.

²Apichat Chamrathirong "Migration to Greater Bangkok 1960" (Master's Thesis, Department of Sociology, Brown University, 1973), p.83.

³เพ็ญพร ชีร์สวัสดิ์, "ปัจจัยอันเป็นมูลเหตุของการย้ายถิ่นของประชากรในชนบทของประเทศไทย" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาสังคมวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2513), หน้า 68.

ประชากรในชนบทไทย เมื่อ พ.ศ. 2512 พบว่าปัจจัยอันอาจยังผลต่อการย้ายถิ่นนั้น เศรษฐกิจ เป็นปัจจัยที่สำคัญ กล่าวคือ ประมาณร้อยละ 70 ของผู้ให้คำตอบ เกษตรกรผู้ได้ผลผลิตทาง เกษตรกรรมไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตของครัวเรือน และเกษตรกรผู้ต้องการเช่าที่ดินเพื่อการ เกษตรมีความต้องการย้ายถิ่นสูง นอกจากนั้นยังพบว่ากลุ่มหัวหน้าครัวเรือนที่มีอายุ 35 - 39 ปี และ 45 - 47 ปี มีความต้องการย้ายถิ่นสูงสุด และปัจจัยอีกประการหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการย้ายถิ่น คือการศึกษา และกลุ่มประชากรที่มีการศึกษาสูงรวมทั้งผู้ที่มีการติดต่อกับสังคมภายนอกมาก จะมีความต้องการย้ายถิ่นสูง

ESCAP¹ ได้ทำการสำรวจเรื่องเกี่ยวกับการย้ายถิ่นและความเป็นเมืองในประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2493 - 2513 และพบว่า การย้ายถิ่นเป็นกระบวนการคัดเลือกชนิดหนึ่ง โดย ผู้ย้ายถิ่นจะถูกคัดเลือกด้วยอายุ เพศ สถานภาพสมรส การศึกษา อาชีพ การจ้างงาน กล่าวคือ ผู้ย้ายถิ่นส่วนใหญ่จะอยู่ในวัยหนุ่มสาว ในระยะแรก ๆ เพศชายมีแนวโน้มการย้ายถิ่นสูงกว่าเพศ หญิง มาในระยะหลังกลับปรากฏว่าเพศหญิงมีแนวโน้มการย้ายถิ่นสูงกว่าเพศชาย ผู้ที่ย้ายถิ่น ครั้งแรกมักเป็นคนโสด และโดยทั่วไปแล้วผู้ย้ายถิ่นมักมีการศึกษาคึกว่าผู้ที่ไม่ย้ายถิ่น ผลจากการ ย้ายถิ่นก็คือการเปลี่ยนแปลงอาชีพของผู้ย้ายถิ่นจากการเกษตร ไปสู่อาชีพอื่นซึ่งแท้ที่จริงแล้วก็ยัง เป็นอาชีพที่มีระดับการผลิตค่าอยู่นั้นเอง แต่อย่างไรก็ตามจะพบว่าผู้ย้ายถิ่นมักจะมีงานทำมากกว่า ผู้ที่ไม่ย้ายถิ่น

ซิดนีย์ โกลด์สไตน์² (Sidney Goldstein) ให้ความสนใจเรื่องเกี่ยวกับการ ย้ายถิ่นเข้าสู่กรุงเทพมหานครและได้สร้างผลงานการวิจัยไว้หลายเรื่อง จากผลงานของ โกลด์สไตน์ พบว่าประชากรที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานครประมาณ 1 ใน 3 เป็นผู้มีภูมิลำเนา เติบโตในต่างจังหวัด และให้ข้อคิดว่าการย้ายถิ่นเป็นการคัดเลือกในแง่ของระยะทาง กล่าวคือ ประชากรที่ย้ายถิ่นเข้ามาในกรุงเทพมหานครจะย้ายมาจากจังหวัดในภาคกลางที่อยู่ใกล้เคียง

¹Economic and Social Commission for Asia the Pacific, V. Migration Urbanization and Development in Thailand (Bangkok : Escap, 1982), P.84.

²Sidney Goldstein, International Between Migration and Fertility in Population Redistribution in Thailand, (Bangkok : Thai Babrean Press, 1971), PP.36-48.

มากกว่าภาคอื่น ๆ ผู้ที่ย้ายถิ่นตามฤดูกาลจะกลายเป็นการย้ายถิ่นถาวรได้เมื่อผู้ย้ายถิ่นมีงานที่พึงพอใจ นอกจากนี้ยังพบว่า การย้ายถิ่นในประเทศไทยมีลักษณะเช่นเดียวกับประเทศอื่น ๆ โดยทั่วไป คือความเป็นเมืองและการย้ายถิ่นมีความสัมพันธ์กับความทันสมัยและความก้าวหน้าทางอุตสาหกรรม สิ่งที่เกิดขึ้นในใจกลางเมืองซึ่งมีลักษณะแตกต่างจากชนบทคือระดับการศึกษา ซึ่งเห็นได้จากประชากรอายุ 13 ปี ในชนบทจะได้รับการศึกษาถึงระดับประถมศึกษาเพียงร้อยละ 1.7 ในขณะที่ประชากรวัยนี้ซึ่งอาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานครได้รับการศึกษาถึงระดับมัธยมศึกษา 18.9

เพ็ญพร ชีรสวัสดิ์ ได้ศึกษาเกี่ยวกับการย้ายถิ่นอีก 2 เรื่อง คือ ในปี พ.ศ. 2516¹ มีผลงานการวิจัยเกี่ยวกับความแตกต่างในการย้ายถิ่น และเหตุผลของการเคลื่อนย้ายเข้าสู่เขตเมืองในประเทศไทย พบว่าผู้ย้ายถิ่นเข้าสู่เขตเมืองเป็นผู้ที่ถูกคัดเลือกโดยเงื่อนไขของอายุและสถานภาพการสมรสในขณะที่เคลื่อนย้าย การศึกษาและอาชีพ คือผู้ที่ย้ายถิ่นส่วนใหญ่ย้ายถิ่นมาเมื่ออายุ 20 ปีและยังเป็นโสด โดยทั่วไปแล้วผู้ย้ายถิ่นที่ได้รับการศึกษาสูงจะมีความต้องการเป็นหัวหน้างาน มากกว่าผู้ที่ไม่ย้ายถิ่น และพบว่าสาเหตุสำคัญที่สุดของผู้ย้ายถิ่นคือแรงจูงใจทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ก็เป็นเหตุผลทางครอบครัวและการศึกษา

หลังจากนั้น ในปี พ.ศ. 2520² เพ็ญพร ชีรสวัสดิ์ ได้ศึกษาเรื่องเกี่ยวกับความเป็นเมือง และการปรับตัวของผู้ย้ายถิ่นในประเทศไทย พบว่าผู้ย้ายถิ่นมีความแตกต่างจากผู้ไม่ย้ายถิ่นที่อยู่ปลายทาง คือผู้ย้ายถิ่นจะมีลักษณะความทันสมัยมากกว่า แสดงให้เห็นว่าการย้ายถิ่นเข้าสู่เมืองทำให้เกิดการเข้าสู่กระบวนการของความทันสมัย ผู้ย้ายถิ่นจะแตกต่างจากผู้ไม่ย้ายถิ่นที่อยู่ปลายทาง และความแตกต่างนี้ทำให้ผู้ย้ายถิ่นพอใจควย และยังพบว่าขนาดของความเป็นเมืองที่ดึงดูดให้คนย้ายถิ่นเข้ามานั้นมีผลต่อความแตกต่างของบุคคล กล่าวคือ ผู้ย้ายถิ่นเข้าสู่กรุงเทพ

¹Penporn Tirasawat, "Migration Differential and Reason for Moving to Urban Place in Thailand" (Master's Thesis, Department of Sociology, Brown University, 1973), p.3.

²Penporn Tirasawat, "Urbanization and Migration Adjustment in Thailand" (Doctoral Dissertation, Department of Sociology, Brown University, 1977), p.2.

มหานครจะมีความทันสมัยมากกว่าผู้ย้ายถิ่นไปสู่เขตเมืองที่เล็กกว่า

สันติภาพ จินดาแสง¹ ได้ศึกษาเรื่องเกี่ยวกับการย้ายถิ่นและการจ้างงานในปี พ.ศ. 2517 - 2520 พบว่า ผู้ย้ายถิ่นส่วนใหญ่มาจากท้องถิ่นเกษตรกรรมโดยเฉพาะจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลางโดยมีปัจจัยผลักดันมาจากการว่างงานในฤดูร้อนและฤดูฝน แรงจูงใจที่สำคัญที่สุดคือเหตุผลทางเศรษฐกิจ และส่วนมากจะย้ายถิ่นในเดือนมีนาคม เมษายน พฤษภาคม และตุลาคม นักเรียนนักศึกษาจะย้ายถิ่นในช่วงเดือนมีนาคมและพฤษภาคม ซึ่งเป็นระยะเวลาแห่งการเริ่มต้นปีการศึกษาใหม่ ส่วนผู้ย้ายถิ่นที่มาเพื่อหางานทำจะมีจำนวนไม่แตกต่างกันในแต่ละเดือน นอกจากนี้ยังพบว่าผู้ย้ายถิ่นมีแนวโน้มที่จะอยู่ในเมืองหลวงอย่างถาวร คือ ผู้ย้ายถิ่นที่คงใจอยู่ในเมืองหลวงน้อยกว่า 1 ปี มีเพียงร้อยละ 2.3 - 6.1

จากสำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. 2523² โดยการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติพบว่าจำนวนประชากรของกรุงเทพมหานครทั้งหมดมี 4,697,071 คนนั้น เป็นผู้ที่เกิดในกรุงเทพมหานครคิดเป็นร้อยละ 69.07 เป็นผู้ที่เกิดในต่างจังหวัด ร้อยละ 28.15 เมื่อพิจารณาการย้ายถิ่นจากจังหวัดอื่นเข้ามาอยู่ในกรุงเทพมหานครในระยะเวลา 5 ปี ระหว่าง พ.ศ. 2518 - 2523 ปรากฏว่าประชากรอายุ 5 ปีขึ้นไปอาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร เป็นผู้ที่ย้ายมาจากภาคต่าง ๆ โดยเป็นชายร้อยละ 9.17 และหญิงร้อยละ 9.66 เมื่อจำแนกผู้ย้ายถิ่นเข้ามาอยู่ในกรุงเทพมหานครตามหมวดอายุพบว่า ประชากรในหมวดอายุ 20 - 24 ปี ย้ายเข้ามาอยู่ในกรุงเทพมหานครมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 25.29 รองลงมาคือหมวดอายุ 15 - 19 ปี และหมวดอายุ 25 - 29 ปี ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 22.12 และ 14.19 ตามลำดับ

¹Santipab Chindasaeng "Migration into Bangkok Metropolitan and It's Impact on Employment, 1974-1977" (Master's Thesis of Economics in English Language Programme, Thammasat University, 1979), pp. 94 - 96

²สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี, สำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. 2523 กรุงเทพมหานคร, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2523), หน้า 20.

เมื่อศึกษาถึงประชากรที่ย้ายเข้ามายังกรุงเทพมหานครจำแนกตามภาคที่ย้ายพบว่าประชากรที่ย้ายเข้ามายังกรุงเทพมหานคร เป็นผู้ที่ย้ายมาจากภาคกลางมากที่สุดคือประมาณร้อยละ 42.37 ของผู้ที่ย้ายถิ่นมาจากภาคต่าง ๆ รองลงมาคือมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ร้อยละ 35.11 ผู้ที่ย้ายมาจากภาคใต้และภาคเหนือมีน้อยที่สุด คือร้อยละ 12.67 และ 9.85 ตามลำดับ

ในค่านเหตุผลของการย้ายถิ่น จากสำมะโนประชากรและเคหะปีเดียวกันนี้¹ พบว่าผู้ที่ย้ายถิ่นเข้าสู่กรุงเทพมหานครนั้นมีเหตุผลต่าง ๆ ที่สำคัญตามลำดับดังนี้คือ (1) เพื่อหางานทำ (2) ย้ายตามบุคคลในครัวเรือน (3) เพื่อศึกษา (4) ย้ายที่อยู่อาศัย (5) ใ้้งานทำ โอนเปลี่ยนงาน (6) ย้ายตามหน้าที่การงาน

ต่อจากนั้นในปี พ.ศ. 2525 สำนักงานสถิติแห่งชาติได้ทำการสำรวจการย้ายถิ่น² พบว่าประชากรที่ย้ายถิ่นเข้ามายังกรุงเทพมหานครมากกว่าหนึ่งในสาม คือประมาณ ร้อยละ 38.7 เป็นผู้ที่ย้ายถิ่นมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ร้อยละ 35.8 เป็นผู้ที่มาจากภาคกลาง ผู้ย้ายถิ่นจากภาคเหนือและภาคใต้มีจำนวนน้อยมาก สาเหตุที่สำคัญของการย้ายถิ่น ได้แก่สาเหตุทางเศรษฐกิจ คือย้ายเข้ามาหางานทำหรือเปลี่ยนงานร้อยละ 58 ของผู้ย้ายถิ่นทั้งหมด ประมาณร้อยละ 19 ย้ายเพื่อติดตามหัวหน้าครัวเรือนและคู่สมรส ร้อยละ 17 ย้ายเพื่อศึกษาต่อ ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 6 ย้ายเพราะหน้าที่การงานและอื่น ๆ

จากข้อมูลที่ได้จากเอกสารต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้วนี้ ทำให้ได้ภาพรวมเกี่ยวกับการย้ายถิ่นในประเทศว่าการย้ายถิ่นเป็นกระบวนการคัดเลือกอย่างหนึ่ง เนื่องจากผู้ย้ายถิ่นจะมีลักษณะร่วมใกล้เคียงกัน คือส่วนใหญ่ผู้ที่ย้ายถิ่นเข้าจะเป็นคนวัยหนุ่มสาวและมักจะเป็นคนโสด ในระยะแรกเพศชายมีอัตราการย้ายถิ่นเข้าสูงกว่าเพศหญิง มาในระยะหลังเพศหญิงกลับมีอัตราการย้ายถิ่นสูงกว่าเพศชาย สาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดบุคคลย้ายถิ่น คือ ปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม การศึกษาและหน้าที่การงาน นอกจากนั้นยังพบว่าระยะทางเป็นตัวแทนหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับการย้ายถิ่นด้วย โดยจะเห็นได้จากภาคกลางเคยเป็นภาคที่มีผู้ย้ายถิ่นเข้าสู่กรุงเทพมหานครมากที่สุด เมื่อ

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 86.

² สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี, การสำรวจการย้ายถิ่นของประชากร พ.ศ. 2525 กรุงเทพมหานคร (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2525), หน้า

รวมผู้ย้ายถิ่นของทุก ๆ ภาคแล้วส่วนใหญ่จะย้ายถิ่นมาจากท้องถิ่นเกษตรกรรม และมีปัจจัยผลักดันมาจากการว่างงานในฤดูร้อนและฤดูฝน ผู้ที่ย้ายถิ่นชั่วคราวอาจกลายเป็นผู้ย้ายถิ่นถาวรได้ และในที่สุดผลจากการย้ายถิ่นก็คือการ เปลี่ยนอาชีพจากเกษตรกรรมไปสู่อาชีพอื่น แม้กระนั้นอาชีพใหม่ของผู้ย้ายถิ่นก็มีใ้ทำให้ระคับการผลิสูงชันแ่ก่อย่างใด แ่ก่การที่ผู้ย้ายถิ่นจำต้อง เลือ่กทางนี้ เนื่องจากการมาอยู่ใ้ในกรุง เทพมหานครยังมีโอกาสใ้ทำงานมากกว่าจะอยู่ใ้ในท้องถิ่นเดิมของตน

อย่างไรก็ตามลักษณะการย้ายถิ่นในประเทศไทยก็ไม่ได้มีความผิดแตกต่างจากประเทศอื่น ๆ กล่าวโดยสรุปก็คือ ที่ใ้ใ้มีความทันสมัยและมีความก้าวหน้าทางอุตสาหกรรม ที่นั้นก็ยอมเป็นแหล่งดึงดูดใ้ใ้ผู้ย้ายถิ่นเข้า ไป เพื่อแสวงหาความเป็นอยู่ใ้ที่คนพึงพอใจ

เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับการย้ายถิ่นเพื่อการศึกษา

การศึกษาเป็นปัจจัยหนึ่งใ้ก่อให้เกิดการย้ายถิ่นเข้าสู่กรุง เทพมหานคร ถึงแม้ว่ารัฐบาลจะมีนโยบายกระจายการศึกษาออกไปสู่ส่วนภูมิภาคแล้วก็ตาม แ่ก่การย้ายถิ่นเพื่อการศึกษาก็ยังเป็นปรากฏการณ์ใ้เกิดขึ้นใ้ในทุกระดับการศึกษา ใ้ใ้ใ้ผู้ทำการวิจัยเกี่ยวกับการย้ายถิ่นเพื่อการศึกษาใ้ในแง่มุมต่าง ๆ ใ้ ใ้ ซึ่งสามารถนำมาประกอบกรวิจัยเรื่องกรย้ายถิ่นเพื่อการศึกษาของนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหงใ้ได้ ดังจะกล่าวต่อไป

เคิมศักดิ์ สุวรรณประเทศ¹ ใ้ใ้ศึกษาเรื่อง "กรย้ายถิ่นเพื่อการศึกษาของนักเรียนฝึกหัดครูใ้ในภาคเหนือ" ประชากรใ้ใ้ใ้การศึกษาใ้ได้แก่ นักเรียนทั้งภาคปกติและภาคนอกเวลาเรียน ผลการศึกษาพบว่านักเรียนส่วนมากมีภูมิลำเนาอยู่ใ้ใ้ในจังหวัดภาคเหนือและมีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดอื่นเป็นใ้ที่ตั้งของสถาบันการฝึกหัดครู สาเหตุใ้ใ้ใ้ย้ายถิ่นเพื่อการศึกษาของนักเรียนส่วนมากเพราะภูมิลำเนาใ้ใ้ไม่มีสถานศึกษาฝึกหัดครูตั้งอยู่ เมื่อเรียนสำเร็จแล้วเกือบทั้งหมดคิดว่าจะกลับไปประกอบอาชีพใ้ที่ภูมิลำเนาเดิมของตน ส่วนผู้ใ้ใ้ไม่กลับภูมิลำเนาส่วนใหญ่จะไปประกอบอาชีพใ้ใ้ในจังหวัดภาคเหนือ และสาเหตุใ้ใ้ไม่กลับภูมิลำเนาเพราะภูมิลำเนาของนักเรียนหางานยาก

¹เคิมศักดิ์ สุวรรณประเทศ "กรย้ายถิ่นเพื่อการศึกษาของนักเรียนฝึกหัดครูใ้ใ้ในภาคเหนือ" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษ ใ้แผนกวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ใ้บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521), หน้า 98-100 .

วิสาข์ วิฑูรศานต์¹ ได้ศึกษาเรื่อง "การย้ายถิ่นของนักศึกษาวิทยาลัยครูระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษา ในกรุงเทพมหานคร" ประชากรที่ทำการศึกษาคือ นักศึกษาชั้นปีที่ 2 ปีการศึกษา 2519 ทั้งภาคปกติและภาคนอกเวลาที่กำลังศึกษาอยู่ในวิทยาลัยครูทุกแห่งในกรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่านักศึกษาส่วนใหญ่ของวิทยาลัยครูส่วนกลางเป็นผู้ที่ย้ายถิ่นมาเรียนจากต่างจังหวัด โดยมาจากระยะไกล คือ ภาคกลางมากที่สุด มูลเหตุในการย้ายถิ่นเนื่องจากเป็นความต้องการของบิดามารดามากที่สุด รองลงมาคือไม่มีวิทยาลัยครูในภูมิลำเนา และเห็นว่าวิทยาลัยครูในกรุงเทพมหานครดีกว่า เมื่อศึกษาปัญหาความขาดแคลนวิทยาลัยครูในภูมิลำเนาออกไปโดยศึกษาแก่นักศึกษาที่อยู่ในจังหวัดที่มีวิทยาลัยครูอยู่แล้วก็ให้เหตุผลคล้ายกันคือเป็นความต้องการของบิดามารดา และเห็นว่าวิทยาลัยครูในกรุงเทพมหานครสอนดี มีชื่อเสียงมากกว่า เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วนักศึกษาย้ายถิ่นมากกว่าครึ่งหนึ่งจะย้ายถิ่นกลับภูมิลำเนาเดิม ที่เหลือบางส่วนจะไปทำงานต่างจังหวัดซึ่งเป็นจังหวัดใดก็ได้ ส่วนนักศึกษาที่ต้องการทำงานในกรุงเทพมหานครให้เหตุผลถึงโอกาสก้าวหน้าในอาชีพและการศึกษามีมากกว่า ในเรื่องที่พัก ผู้ย้ายถิ่นทั้งชายและหญิง เลือกพักอยู่กับญาติมากที่สุด รองลงมาเป็นหอพักในนักศึกษาหญิง ส่วนนักศึกษาชายเลือกพักบ้านเช่ามากกว่าหอพัก ปัญหาของนักศึกษาที่พบมากคือปัญหาเศรษฐกิจ การแก้ปัญหาโดยทั่วไปสำหรับผู้ย้ายถิ่นมักจะปรึกษาขอคำแนะนำจากเพื่อน ผู้ใหญ่บ้าน และบิดามารดา

ลัดดา สุวรรณเพิ่ม² ได้ศึกษาเรื่องการย้ายถิ่นเพื่อการศึกษาของนักศึกษาในวิทยาลัยครูกลุ่มนครหลวง เมื่อปี พ.ศ. 2525 ประชากรที่ศึกษา คือ นักศึกษาที่ย้ายถิ่นเพื่อการศึกษาใน

¹วิสาข์ วิฑูรศานต์ "การย้ายถิ่นของนักศึกษาวิทยาลัยครูระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาในกรุงเทพมหานคร" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ แผนกวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521), หน้า 98-100.

²ลัดดา สุวรรณเพิ่ม "การย้ายถิ่นเพื่อการศึกษาของนักศึกษาในวิทยาลัยครูกลุ่มนครหลวง" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ แผนกวิชาสังคมวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526), หน้า ๖.

ในวิทยาลัยครูกลุ่มนครหลวงในระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูง ปีที่ 2 และพบว่าสาเหตุที่ทำให้นักศึกษาต้องย้ายถิ่นคือ ขอบที่จะศึกษาวิชาชีพครูและเชื่อว่าวิทยาลัยครูที่ตนย้ายเข้ามาเรียนมีคุณภาพมากกว่าวิทยาลัยครูในภูมิภาคอื่น ๆ ส่วนใหญ่เข้าศึกษาโดยการสอบแข่งขัน ปัญหาที่นักศึกษาพบมากที่สุดคือปัญหาเรื่องที่พักอาศัย รองลงมาคือปัญหาการใช้จ่าย ส่วนความคาดหวังของนักศึกษาที่ย้ายถิ่นเพื่อการศึกษา แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่มีโครงการที่จะศึกษาต่อ อีกกลุ่มหนึ่งมีโครงการกลับไปทำงานที่ภูมิลำเนาเดิม โดยกลุ่มที่มีโครงการจะศึกษาต่อให้เหตุผลว่าต้องการปริญญาบัตรและพอใจในสาขาวิชาเอก และกลุ่มที่มีโครงการจะกลับไปทำงานที่ภูมิลำเนาเดิมมีเหตุผลว่าบรรยากาศในชนบทน่าอยู่ ชีวิตไม่ตึงเครียด ค่าครองชีพสูง และเห็นว่าการศึกษาคือต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง ซึ่งขณะที่ทำงานจะเพิ่มพูนความรู้โดยการเข้าอบรมโครงการครูประจำการ

วิเชียร เกตุสิงห์¹ ได้ศึกษาเรื่องการย้ายถิ่นของนักเรียนมัธยมศึกษา โดยทำการสำรวจกับโรงเรียนมัธยมศึกษาและอาชีวศึกษาทั้งของรัฐและเอกชนทั่วประเทศ พบว่าการย้ายถิ่นข้ามจังหวัดของนักเรียนนั้น ถ้าเป็นการย้ายระหว่างจังหวัดในส่วนภูมิภาคด้วยกันก็มีแนวโน้มจะย้ายเข้าสู่จังหวัดที่ใกล้เคียงกรุงเทพมหานครมากกว่าจังหวัดอื่น ๆ ได้แก่ จังหวัดนนทบุรี สมุทรปราการ ราชบุรีและถ้าเป็นการย้ายจากต่างจังหวัดเข้ากรุงเทพมหานคร เขตที่มีนักเรียนย้ายถิ่นมากที่สุด คือ เขตปทุมวัน สำหรับโรงเรียนของรัฐ และเขตพญาไทสำหรับโรงเรียนเอกชน และในที่สุดผลการสำรวจก็ยังพบว่าในโรงเรียนที่ยอมรับกันว่ามีชื่อเสียงได้แก่ โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา สวนกุหลาบวิทยาลัย สตรีวิทยา และสายปัญญา มีนักเรียนที่ย้ายถิ่นมาจากต่างจังหวัดถึงร้อยละ 30.8, 27.9, 19.1 และ 18.7 ตามลำดับ

ซูซาน โนวัท² (Susan Nowat) ได้ทำการวิจัยเรื่องการศึกษากับการย้ายถิ่นเข้าสู่เมืองโดยศึกษาใน 3 ประเทศ คือ ประเทศฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย และไทย และพบว่าสำหรับประเทศไทยนั้น ผู้ย้ายถิ่นที่มีพื้นฐานทางการศึกษามีแนวโน้มที่จะย้ายถิ่นด้วยเหตุผล

¹วิเชียร เกตุสิงห์ "การย้ายถิ่นเพื่อการศึกษาของนักเรียนมัธยมศึกษา" ข่าวสารวิจัยการศึกษา (ตุลาคม - พฤศจิกายน 2525), หน้า 15 - 21.

²Susanne Nowat, Education and The Urbanization Migrant (Bangkok : Workshop of Unesco Regional Office, 1977) pp.22-24.

เพื่อการศึกษามากกว่าเหตุผลทางเศรษฐกิจหรือเหตุผลส่วนตัวอื่นและผู้ย้ายถิ่นเพศหญิงจะมีพื้น
การศึกษาเดิมก่อนการย้ายถิ่นสูงกว่าผู้ย้ายถิ่นเพศชายที่มีอายุรุ่นราวคราวเดียวกันและนอกจาก
นั้นยังพบว่าผู้ย้ายถิ่นเพื่อศึกษามีทัศนคติว่า "ผู้มีการศึกษาไม่ควรทำงานในทุ่งนา" ถึงร้อยละ
60 กว่าครึ่งหนึ่งไม่ยอมรับความคิดที่ว่า "ผู้มีการศึกษาควรจะกลับท้องถิ่นเดิม" แต่กลับมีความ
เห็นว่าผู้มีการศึกษาควรย้ายถิ่นเข้าสู่เมือง และมีผู้ย้ายถิ่นถึงร้อยละ 90 ที่ตอบว่าในหมู่บ้าน
นั้นมีงานมากเพียงพอที่จะให้ผู้ได้รับการศึกษาทำ และท้ายที่สุดปรากฏว่าครึ่งต่อครึ่งของผู้ย้ายถิ่น
เพื่อศึกษายืนยันว่า "การศึกษาได้ทำให้ข้าพเจ้าไม่ใช่คนของท้องถิ่นอีกต่อไปแล้ว"

นอกจากนี้ยังมีผู้ศึกษาเรื่องการย้ายถิ่นและพบว่า การศึกษามีความสัมพันธ์กับการ
ย้ายถิ่นด้วยอาทิเช่น

อภิชาติ จารุสฤทธิรงค์¹ พบว่าปัจจัยผลักดันประการหนึ่งที่ทำให้เกิดการย้ายถิ่นเข้าสู่
กรุงเทพมหานคร คือการศึกษา ผู้ย้ายถิ่นจำนวนมากมาจากจังหวัดต่าง ๆ ด้วยระดับการศึกษาต่ำ
ซึ่งเขาก็ถูกผลักดันให้เข้ามาศึกษาต่อในกรุงเทพมหานคร

สาวิตรี กาญจนกูญชร² ได้ศึกษาเรื่องการย้ายถิ่นเข้าสู่กรุงเทพมหานคร พบว่า เมื่อออก
รวมของผู้ย้ายถิ่นเข้าสู่เมืองหลวงเพิ่มขึ้น ในจำนวนนั้นจะปรากฏว่ามีจำนวนผู้ได้รับการศึกษาที่ย้าย
ถิ่นเข้าเป็นจำนวนมากขึ้นด้วยเช่นเดียวกัน

สำนักงานสถิติแห่งชาติ³ ได้ทำการศึกษาเรื่องการย้ายถิ่น และรายงานไว้ว่า จากผล
การศึกษาในหลาย ๆ ประเทศแสดงให้เห็นว่าการศึกษาเป็นแรงจูงใจอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดการย้าย
ถิ่น ประชากรวัยหนุ่มสาวของย้ายถิ่นเพื่อศึกษาเล่าเรียนโดยเฉพาะในระดับมัธยมศึกษาและระดับ
มหาวิทยาลัย มีประชากรจำนวนมากที่ย้ายถิ่นเพื่อการศึกษาแล้วไม่ย้ายกลับท้องถิ่นเดิม แม้แต่พวกที่

¹Apichat Chamrattirong, Ibid.

²Savitri Gaenjana-Goonchorn "Migration into Bangkok Metropolitan Area : A Dissaggregated Model" (Doctoral Dissertation, Pittsburgh University, 1974), P. 111.

ได้รับการศึกษาในถิ่นที่อยู่เดิมหรือใกล้ ๆ ถิ่นเดิม เมื่อได้รับการศึกษาเพิ่มขึ้นก็จะมี การย้ายถิ่นเพื่อหางานที่เหมาะสม ระดับมัธยมศึกษาเป็นระดับที่เริ่มมีการย้ายถิ่น ผู้ที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาขึ้นไปย้ายถิ่นมากเป็นสองเท่าของผู้มีการศึกษาค่ากว่า ในช่วงเวลา 5 ปี ก่อนสำมะโน ผู้ที่มีการศึกษาระดับมัศึกษามากกว่า 1 ใน 8 คนย้ายที่อยู่ (ร้อยละ 12.8) และผู้จบการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยทุก 5 คนได้ย้ายถิ่น 1 คน (ร้อยละ 19.3) เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของผู้อยู่ถิ่นที่มีการศึกษาค่ากว่าประถมศึกษา (ร้อยละ 7.1) สูงกว่าผู้ที่ไม่ได้สำเร็จการศึกษาเพียงเล็กน้อย (ร้อยละ 5.3) ผู้มีการศึกษาสูงมักจะย้ายถิ่นในระยะทางไกล ๆ แต่ในบางกรณีการศึกษาถึงเหตุผลของการย้ายถิ่นนั้น การย้ายถิ่นไม่ว่าจะเป็นการย้ายระยะไกลหรือระยะใกล้ก็ตาม มีวัตถุประสงค์เพื่อเข้าศึกษาในระดับที่สูงขึ้นเพราะโรงเรียนมัธยมศึกษาและมหาวิทยาลัยยังไม่กระจายไปทั่วประเทศเหมือนโรงเรียนประถมศึกษา นักเรียนนักศึกษาซึ่งต้องการศึกษาในระดับสูงขึ้นจึงต้องเดินทางไปกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยมากที่สุดหรือไปยังเมืองใหญ่ที่เป็นศูนย์กลางการศึกษาไม่กี่แห่งของแต่ละภาค ดังนั้นระดับการย้ายถิ่นที่สูงจึงเป็นผู้อยู่ในช่วงที่จะเข้าศึกษาระดับมัธยมศึกษา หรือระดับมหาวิทยาลัย การย้ายถิ่นก็มีความแตกต่างกันตามระดับการศึกษา แต่อย่างไรก็ตามการย้ายถิ่นของผู้อยู่ในหมวดสูงอายุ ไม่ใช่เป็นผลเนื่องจากการย้ายถิ่นเพื่อการศึกษา มีเหตุผลหลาย ๆ อย่างที่ว่าทำไมผู้ที่มีการศึกษาสูงจึงย้ายถิ่นมากกว่า กล่าวคือ ผู้ที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาและระดับมหาวิทยาลัยจะมีความรู้ ความชำนาญพิเศษเฉพาะเรื่องซึ่งเป็นความต้องการของบางท้องที่เท่านั้น ดังนั้นเพื่อที่จะหางานทำให้เหมาะสมกับความรู้ความชำนาญจึงจำเป็นต้องย้ายที่อยู่ ยิ่งกว่านั้นผู้ที่มีการศึกษาสูงทั้งชายและหญิงอาจมีโอกาสหางานทำในสถานที่อื่นและมีฐานะทางการเงินดีพอที่จะย้ายไปที่ใหม่ได้

ผู้อยู่ถิ่นที่เป็นนักเรียนซึ่งส่วนใหญ่เรียนในระดับประถมศึกษา มีจำนวนน้อยกว่าผู้ที่ไม่ย้ายถิ่น ซึ่งอาจเนื่องจากเหตุผลสองประการด้วยกัน ประการแรกบิดามารดาของเด็กที่กำลังเรียนไม่กล้าย้ายถิ่น เพราะเกรงจะเป็นอุปสรรคต่อการเรียนของบุตร อีกประการหนึ่งคือบิดามารดาที่มีบุตรอยู่ในวัยศึกษาเมื่อย้ายถิ่นแล้วอาจเข้าเรียนต่อในท้องที่ที่มีอายุใหม่ล่าช้า ดังนั้นการย้ายถิ่นจึงมีผลกระทบต่อการศึกษาของเด็ก ความสัมพันธ์ระหว่างการย้ายถิ่นและการศึกษาสำหรับผู้ที่อยู่ในระดับมัธยมศึกษาและระดับมหาวิทยาลัยเป็นไปในทางตรงกันข้ามกับที่โคกล่าวมาแล้ว ผู้อยู่ถิ่นที่อยู่ในวัยศึกษาเป็นผู้ที่กำลังเรียนต่อค่อนข้างสูง ซึ่งอาจเป็นเพราะย้ายถิ่นเพื่อการศึกษาต่อในสถานที่ที่ต้องการ สำหรับผู้อยู่ถิ่นที่กำลังเรียนและอายุ 18 ปีขึ้นไป ผู้อยู่ถิ่นระหว่างจังหวัด

เป็นผู้มีการศึกษาสูงมากกว่าผู้ที่ย้ายถิ่นภายในจังหวัด ซึ่งแสดงว่าการย้ายถิ่นระหว่างจังหวัด เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้ที่ต้องการ เรียนในระดับวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัย

จากข้อค้นพบทั้งนี้กล่าวมาแล้ว สิ่งที่ปรากฏเห็นเด่นชัดคือการย้ายถิ่นกับการศึกษาต่างมีความสัมพันธ์ในแง่ของความเป็นเหตุเป็นผลแก่กัน กล่าวคือในกระแสการย้ายถิ่นนั้น ปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งซึ่งผลักดันให้ผู้ย้ายถิ่นเหล่านั้นตัดสินใจจากถิ่นเดิมคือการศึกษา โดยเฉพาะในระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษา ส่วนในระดับประถมศึกษายังไม่ปรากฏมากนักเนื่องจากเด็กในวัยนี้ยังต้องการพึ่งพาผู้ปกครองอยู่มาก

ในระดับมัธยมศึกษา พบว่านักเรียนจากส่วนภูมิภาคที่ย้ายถิ่นเข้าสู่กรุงเทพมหานครจะมุ่งหน้ามาเรียนในโรงเรียนที่มีชื่อเสียง ส่วนนักเรียนที่ย้ายถิ่นในระหว่างส่วนภูมิภาคก็จะพยายามเข้าเรียนในโรงเรียนซึ่งตั้งอยู่ในจังหวัดที่ใกล้กรุงเทพมหานคร

ในระดับอุดมศึกษา พบว่า มีการศึกษาเรื่องการย้ายถิ่นเฉพาะในกลุ่มนักศึกษาฝึกหัดครู และพบว่าสาเหตุการย้ายถิ่นเป็นผลเนื่องมาจากสิ่งสำคัญสองประการ ประการแรกคือในภูมิภาคอำเภอเดิมไม่มีสถาบันการฝึกหัดครู อีกประการหนึ่ง คือ ถึงแม้ในภูมิภาคอำเภอเดิมจะมีสถาบันการฝึกหัดครู ก็มีความเชื่อมั่นว่าสถาบันฝึกหัดครูในกรุงเทพมหานครจะมีคุณภาพมากกว่า อย่างไรก็ตามเมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว นักศึกษาครูส่วนใหญ่คาดว่าจะกลับไปทำงานในภูมิภาคอำเภอเดิม หรือทำงานในต่างจังหวัด ส่วนที่ยังคงอยู่ในกรุงเทพมหานครต่อไปจะเป็นนักศึกษาที่ต้องการศึกษาต่อ หรือมีฉะนั้นก็พบว่า การอยู่ในกรุงเทพมหานครจะทำให้โอกาสก้าวหน้ามากกว่าอยู่ต่างจังหวัด

ในการสำรวจทัศนคติของนักศึกษาพบว่านักศึกษาเป็นจำนวนมากมีความเห็นว่าผู้ที่มีการศึกษาไม่ควรทำงานในชนบทหรือในท้องถิ่นเดิม และเชื่อว่าการศึกษาทำให้คนแยกตัวออกไปจากท้องถิ่น

จากเอกสารต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้วนี้ทำให้ได้แนวคิดว่าการศึกษาเรื่องเกี่ยวกับการย้ายถิ่นไม่ว่าจะเป็นด้านทฤษฎี แนวคิด หรือศึกษาการย้ายถิ่นของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ย่อมพาคนไปถึงผลทางสังคมอันเกิดขึ้นจากการย้ายถิ่นไม่ว่าทางใดก็ตาม เช่น เกี่ยวกับการวิจัยเรื่องการย้ายถิ่นเพื่อการศึกษาของนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง ผู้วิจัยจึงเชื่อว่าข้อมูลด้านเอกสารที่ได้นี้จะเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ผลการวิจัยได้เป็นอย่างดีที่สุด